

Koestraat 10 Foto. 20230676-RCE.

Op 10 november 2021 zijn er voor een dendrochronologisch onderzoek boorstalen afgenomen in het pand Koestraat 10 te Zwolle. Het doel van het onderzoek is om aan de hand van de balklagen van zowel het gedeelte rechts van de middengang als links de bouwperiode van het pand te achterhalen en om vast te stellen of er meerdere bouwfases zijn aan te wijzen.

De opdracht tot het onderzoek werd verleend door ARCX monumentenzorg en cultuurhistorie, in deze in de persoon van Peter Boer, bouwhistoricus.

Situatie:

Achter de brede gevel van Koestraat 10 bevinden zich twee panden die op enig moment zijn samengevoegd. De ingang bevindt zich ongeveer in het midden met daarachter de gang en trappartij. Omdat het feitelijk om twee panden gaat worden de twee gedeelten links en rechts verder aangeduid met (L) en (R)¹. De opdracht betreft met name de verdiepingsvloeren links en rechts.

Bemonsterd zijn:

Koestraat 10 (R)

- Zolderbalklaag
- Verdiepingsbalklaag
- Vloerplanken verdiepingsvloer voorkamer
- Spreidseel verdiepingsvloer achterkamer

Koestraat 10 (L)

- Zolderbalklaag
- Verdiepingsbalklaag
- Vloerplanken verdiepingsvloer voorkamer

Conclusie:

	<u>Eindjaar</u>	<u>Kapjaar</u>	<u>Bouwjaar/toepassing</u>
Koestraat 10 (R)			
Zolderbalklaag		1481	1482-83
Verdiepingsbalklaag		1481	1482-83
Vloerplanken verdiepingsvloer voorkamer	1472	1482 ± 2	1480-1486
Spreidseel verdiepingsvloer achterkamer	1476	1481 ± 2	1479-85
Koestraat 10 (L)			
Zolderbalklaag		1557	1558-59
Verdiepingsbalklaag		1557	1558-59
Vloerplanken verdiepingsvloer voorkamer	1545	1556 ± 2	1554-60

---

¹ Gezien vanaf de straat.

Koestraat 10 rechts zolderbalklaag			Ringen	Wan	Spintgrens	Spint	Eindjaar	Kopjaar	CC	T-waarde	Kalender
IdCode	Locatie	Hout									
OV36908	R zolder achterkamer balk 1	eiken	52	j	j	8	1481	1481	0,77	8,5	FRQuspWF2-2019Ref
OV36909	R zolder achterkamer balk 2	eiken	58	j	j	8	1481	1481	0,64	6,1	FRQuspKCR

Het eikenhout van de zolderbalklaag komt uit Westfalen, gekapt in 1481, toegepast 1482-83.

Koestraat 10 rechts verdiepingsbalklaag			Ringen	Wan	Spintgrens	Spint	Eindjaar	Kopjaar	CC	T-waarde	Kalender
IdCode	Locatie	Hout									
OV36910	R verdieping achterkamer balk	eiken	37	n	j	0	nvt				
OV36911	R verdieping achterkamer balk	eiken	74	j	j	0	1481	1481	0,72	8,7	FRQusp2-2019Ref

Het eikenhout van de verdiepingsbalklaag komt uit het grensgebied van West-Duitsland en Nederland, gekapt in 1481, toegepast 1482-83.

Koestraat 10 rechts verdiepingvloer			Ringen	Wan	Spintgrens	Spint	Eindjaar	Kopjaar	CC	T-waarde	Kalender
IdCode	Locatie	Hout									
OV36931	R verdiepingvloer voorkamer plank 3	eiken	60	n	n	0	1357	na 1367	0,66	6,7	FRQuspZw2021CR
OV36932	R verdiepingvloer voorkamer plank 4	eiken	142	n	n	0	1416	na 14526	5,20	5,3	FRQuspZw2021CR
OV36933	R verdiepingvloer voorkamer plank 4	eiken	85	n	n	0	1360	na 1370	0,65	7,8	FRQuspZw2021CR
OV36934	R verdiepingvloer voorkamer plank 5	eiken	62	n	n	0	1357	na 1367	0,66	6,8	FRQuspZw2021CR
OV36935	R verdiepingvloer voorkamer plank 5	eiken	42	n	n	0	1334	na 1344	0,70	6,1	FRQuspZw2021CR
OV36936	R verdiepingvloer voorkamer plank 6	eiken	136	n	j	2	1473	1482 ± 2	0,60	7,3	FRQuspZw2021CR
OV36937	R verdiepingvloer voorkamer plank 6	eiken	73	n	n	0	1411	na 1421	0,64	6,9	FRQuspZw2021CR
OV36938	R verdiepingvloer voorkamer plank 7	eiken	60	n	n	0	1325	na 1335	0,61	5,9	FRQuspZw2021CR
OV36939	R verdiepingvloer voorkamer plank 7	eiken	87	n	n	0	1352	na 1362	0,64	7,7	FRQuspZw2021CR
OV36990	.wid 31/32/33/34/35/36/37/38/39	eiken	207				1472	1482 ± 2	0,45	7,2	FRQuspZw2021CR

Verdiepingvloerplanken van eikenhout afkomstig van Twente-Westfalen, gekapt in 1482 ± 2 toegepast in 1480-86.

Koestraat 10 rechts spreidsel verdiepingsbalklaag			Ringen	Wan	Spintgrens	Spint	Eindjaar	Kopjaar	CC	Twaarde	Kalender
IdCode	Locatie	Hout									
OV36921	R verdieping achterkamer spreidsel	eiken	234	n	n	0	1457	na 1467	0,35	5,7	FRQuspBalt01
OV36922	R verdieping achterkamer spreidsel	eiken	180	n	n	0	1463	na 1473	0,52	7,5	FRQuspBalt01
OV36923	R verdieping achterkamer spreidsel	eiken	163	n	j	9	1476	1481 ± 2	0,47	6,7	FRQuspBalt01
OV36924	R verdieping achterkamer spreidsel	eiken	263	n	n	0	1431	na 1441	0,45	8,2	FRQuspBalt01

Spreidsel op het kinderbint van de verdiepingsvloer van eikenhout uit het zuidelijke Balticum / Polen, gekapt in 1481 ± 2, toegepast in 1479-85.

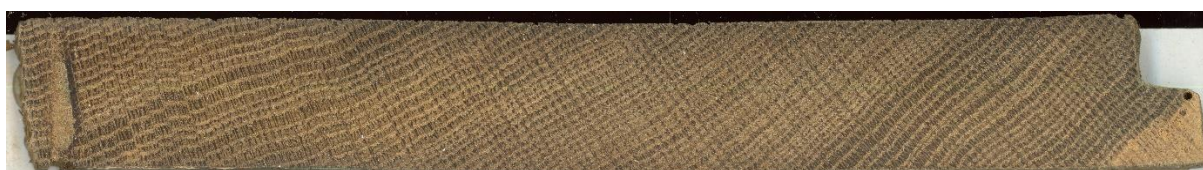
Koestraat 10 links zolderbalklaag			Ringen	Wan	Spintgrens	Spint	Eindjaar	Kapjaar	CC	T-waarde	Kalender
IdCode	Locatie	Hout									
OV36901	L zolder balk 2	eiken	58	n	j	21	1553	1557 ± 2	0,74	8,3	FRQusp2-2019Ref
OV36902	L zolder balk 3	eiken	104	n	j	35	1548	1548	0,55	6,7	FRQusp2-2019Ref
OV36903	L zolder balk 4	eiken	145	j	j	20	1557	1557	0,50	6,8	FRQusp2-2019Ref
OV36904	L zolder balk 5	eiken	164	n	j	11	1555	1556 ± 2	0,58	8,9	FRQusp2-2019Ref

Zolderbalken van eikenhout uit Westfalen, gekapt in 1557, toegepast in 1558-59.

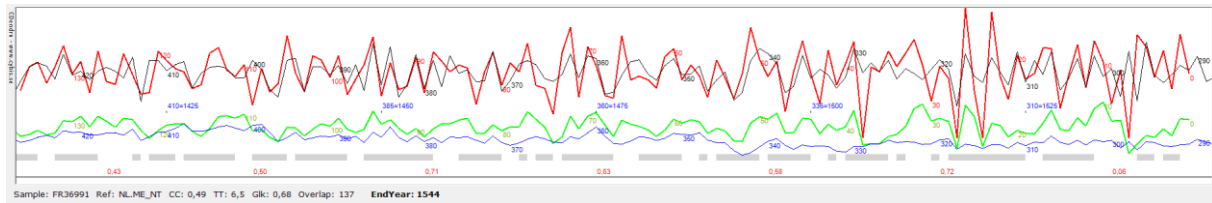
Koestraat 10 links verdiepingsbalklaag			Ringen	Wan	Spintgrens	Spint	Eindjaar	Kapjaar	CC	T-waarde	Kalender
IdCode	Locatie	Hout									
OV36905	L verdieping balk 2	eiken	76	n	n	0	1519	na 1526	0,67	7,7	FRQuspWF2-2019Ref
OV36906	L verdieping balk 3	eiken	88	n	j	3	1549	1558 ± 2	0,57	6,3	FRQuspWF2-2019Ref
OV36907	L verdieping balk 5	eiken	133	j	j	16	1557	1557	0,46	6,0	FRQuspWF2-2019Ref

Verdiepingsbalken van eikenhout uit Westfalen, gekapt in 1557, toegepast in 1558-59.

Koestraat 10 links verdiepingsvloer			Ringen	Wan	Spintgrens	Spint	Eindjaar	Kapjaar	CC	T-waarde	Kalender
IdCode	Locatie	Hout									
OV36940	L verdiepingsvloer voorkamer plank 3	eiken	85	n	n	0	1492	na 1509	0,60	6,7	FRQusp2018Ref
OV36941	L verdiepingsvloer voorkamer plank 3	eiken	54	n	n	0	1463	na 1480	0,57	4,8	FRQusp2018Ref
OV36942	L verdiepingsvloer voorkamer plank 4	eiken	89	n	j	11	1545	1556 ± 2	0,60	7,2	FRQusp2018Ref
OV36944	L verdiepingsvloer voorkamer plank 5	eiken	84	n	n	0	1501	na 1518	0,55	5,9	FRQusp2018Ref
OV36946	L verdiepingsvloer voorkamer plank 6	eiken	78	n	n	0	1501	na 1518	0,51	5,9	FRQusp2018Ref
OV36991	.wid 40/41/42/44/46/48	eiken	138				1545	1556 ± 2	0,49	6,5	FRQusp2018Ref

Verdiepingsvloerplanken van eikenhout uit West-Duitsland, gekapt in 1556 ± 2, toegepast in 1554-60.

De middencurve OV36991, samengesteld uit de meetreeksen van de vloerplanken van de verdiepingsvloer van Koestraat 10L, vergeleken met de standaard kalender voor West-Duitsland.

Brokstukken van vloerplanken van de verdiepingsvloer in de voorkamer van Koestraat 10 R op een vaste ondergrond verlijmd, op dikte gezaagd, gepolijst en gedateerd. Wonder boven wonder konden alle vloerplanken aan de hand van de weer aan elkaar gelegde brokstukken gedateerd worden.

Belangrijke vaktermen in de dendrochronologie

Bouwjaar	Er is een verschil tussen het bouwjaar van een constructie en het kapjaar van het hout. Uit de vergelijking van het dendrochronologisch vastgestelde kapjaar van houtconstructies en de geschreven bronnen blijkt dat gebouwen over het algemeen binnen één tot drie jaar na de kap van het hout werden opgericht. In een heel enkel geval kan dat verschil tot vier à vijf jaar oplopen, met name bij hout uit Zweden.
Correlatiecoëfficiënt	De correlatie geeft aan hoezeer twee getallenreeksen op elkaar lijken. Gewoonlijk is dat de vergelijking van een meetreeks van een houtstaal tegen de gemiddelde cijferreeks van een kalender, maar dat kunnen ook samengestelde cijferreeksen uit een bepaald pand tegen een kalender of losse meetreeksen tegen elkaar zijn.
Datering	Voor een goede datering zijn bij grenen- en vurenhout minimaal zeventig jaarringen nodig en bij eikenhout zestig, maar hoe meer hoe beter. In het geval dat er bijvoorbeeld maar een zestigtal jaarringen zijn, kan geprobeerd worden om meerdere meetreeksen met dezelfde context (meetreeksen uit hetzelfde object met eenzelfde herkomst en een hoge correlatie ten opzichte van elkaar) met elkaar te verbinden, om zo toch een langere reeks te kunnen genereren.
Eindjaar	Het jaar van de laatste en buitenste jaarring van een houtstaal die nog gemeten kan worden. In het geval dat de laatste jaarring een wan is, is het eindjaar ook het kapjaar.
Jaarringen	Door het verschil in kleur tussen voorjaars- en najaarshout tekenen jaarringen zich af op een dwarsdoorsnede van hout. In goede jaren voor de boom zijn de ringen dikker en in slechte jaren dunner.
Kalender	Kalenders worden opgebouwd door een groot aantal meetreeksen van houtstalen uit een bepaald herkomstgebied met elkaar te middelen. De meetreeksen die met elkaar gemiddeld worden, moeten zoveel mogelijk met elkaar overlappen en een hoge onderlinge correlatie hebben. Door reeksen overlappend achter elkaar te leggen, wordt de kalender langer en kan er verder in de tijd terug worden gedateerd.
Kapjaar	Het jaar dat een boom is gekapt. Dat hoeft niet hetzelfde jaar te zijn als het eindjaar.
Meetreeks	Door de afstanden tussen de jaarringen te meten, ontstaat er een reeks getallen, oftewel een meetreeks. Een meetreeks is een getalsmatige weergave van het jaarringenpatroon in een houtstaal.
Middelcurve	In het geval dat er meerdere stalen uit één stuk hout zijn genomen, worden de meetreeksen van die stalen gemiddeld. Het kan ook zijn dat er een middelcurve wordt gemaakt van meerdere stalen, afgenomen van één onderzoeksobject, waarvan meerdere constructiedelen duidelijk uit hetzelfde herkomstgebied komen en een hoge correlatie met elkaar laten zien. Middelcurven dateren over het algemeen beter tegen een kalender. In feite is

een kalender ook een samengestelde cijferreeks en dus een middelcurve, maar dan over een langere periode en met een grote replicatie.

Provenance	Aan de hand van kalenders, ook wel referentiecurven of chronologieën genoemd, wordt hout gedateerd. Ze geven ook een indicatie van de herkomst van het hout, de zogenoemde provenance, doordat het klimaat niet overal gelijk is en de groeicondities voor bomen dus ook niet. Daardoor verschilt het jaarringenpatroon tussen bomen die op een zekere afstand van elkaar staan. Kalenders zijn door de alsmaar groter wordende collectie meetreeksen voortdurend in ontwikkeling. De verwachting is dat de provenance daarmee ook steeds beter bepaald zal kunnen worden.
Replicatie	Voor een goede kalender moeten er, in alle jaren die de kalender bestrijkt, meerdere meetreeksen naast elkaar liggen: de zogenaamde replicatie. Hoe meer meetreeksen er naast elkaar liggen, hoe beter individuele afwijkingen in de meetreeksen – die het gevolg van kleine groeiverstoringen in de boom zijn – weggemiddeld worden.
Software	De software die voor onderhavig onderzoek is gebruikt: Cdendro 9.6 en Coorecorder 9.6, Cybis Dendrochronology (zie www.cybis.se).
Spintgrens	De overgang van kern- naar spinhout. Eikenhout heeft naargelang de herkomst en de ouderdom van de boom gemiddeld een bepaald aantal jaarringen spinhout. Als de spintgrens er nog is of als er nog jaarringen spinhout aanwezig zijn, dan kan binnen een zekere marge aangegeven worden hoeveel jaarringen er ontbreken. Bij grenenhout kan deze methode niet worden toegepast, omdat het aantal jaarringen enorm kan variëren. De spintgrens heeft daarom nauwelijks betekenis voor het bepalen van het kapjaar van de boom. Bij vurenhout is er geen zichtbare overgang tussen kern- en spinhout.
Spinhout	De buitenste, open houtvaten van een boom waardoor de sapstroom omhooggaat.
T-waarde	De t-waarde combineert de correlatiecoëfficiënt met het aantal jaren dat de te vergelijken reeksen met elkaar overlappen. Hoe meer jaren overlap hoe beter. De t-waarde is voor het dateren belangrijker dan de correlatiecoëfficiënt.
Wan	De buitenste, laatste, en dus jongste jaarring die een boom heeft gevormd. Door deze jaarring te dateren, kan het jaar dat de boom is gekapt, oftewel het kapjaar, exact worden vastgesteld.
Wid	Een .wid is een datafile van een samengestelde cijferreeks als resultante van de middeling van meerdere meetreeksen. Een meetreeks heeft nog een relatie met een bepaalde houtstaal. De samengestelde cijferreeks heeft een relatie met het jaarringenpatroon van het gebied waar de houtstalen van de onderliggende meetreeksen vandaan zijn gekomen.